

В/ У КОГО ЕСТЬ КНИГА?

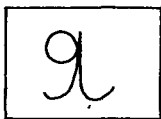
У КОГО НЕТ КНИГИ?

У КОГО БЫЛА КНИГА?

У КОГО НЕ БЫЛО КНИГИ?

У КОГО БУДЕТ КНИГА?

У КОГО НЕ БУДЕТ КНИГИ?

Természetesen közben mindannyiszor figyelmet kell fordítanunk a nemek és számok szerinti tudatosításra és begyakorlásra.

Föltehető, hogy a mágnescsíkok, rajtuk a képek, számkártyák és szóképek nyelv-
vi eszközökkel kombinált használata első pillanatra nehéznek, bonyolultnak tűnik, kü-
lönösen kezdő kartársaink számára. Azt tanácsoljuk ezért, hogy ne kíséreljék meg az
összes gyakorlattípus és gyakorlási mód egyszerre való használatát. Javasoljuk, válasz-
szanak ki egy típust és egy módot, s ha azt begyakorolva eredményt értek el és si-
kerélményt szereztek, haladjanak tovább a többi begyakorlásában is. Mindig sokat
segít az órán egy rajzos vázlat, amely emlékeztet, hány fémcsíkot helyezünk a táb-
lára, milyen sorrendben rakjuk fel a képeket, szóképeket, hogyan cserélgetjük azo-
kat a gyakorlás folyamán, milyen nyelvi eszközöket írunk, vagy mondunk a képek
mellé, stb. Tudjuk jól, hogy a fémcsíkok nem az egyedül üdvözítő eszköz, és az ál-
taluk lehetséges megoldások sem az egyedül üdvözítő mód az idegen nyelvek taní-
tásában, gyakorlásában. Ugyanezt el lehet érni például írásvetítővel, vagy magne-
tonnal is. Bizonyos, hogy mindenki az egyéniségének legjobban megfelelő segédesz-
közöket használja, ha rendelkezik vele. Mágnescsíkokkal azonban mindenki rendel-
kezhetsz: pár forintból saját kezűleg előállíthatók, vagy az iskolai politechnikai mű-
helyben elkészíthetők.

TARJÁN LÁSZLÓ
Katymár

Az olvasási készség fejlesztése az általános iskola felső tagozatán

Az Olvasó Népeért mozgalmat magas szel-
lemi szinten álló szervezet, az Írószövetség kez-
deményezte, s a mozgalom sikerei nem vonha-
tók kétségbe. Ettől függetlenül az Olvasó Né-
peért mozgalom eredményeit meg lehetne sokszo-
rozni, ha az általános iskola felső tagozatáról
kikerült tanulók 99%-a valóban tudna olvasni.
Ha mi nem végzünk ezen a téren hatékonyabb
munkát, akkor sokakra nézve olyan lesz ez a
mozgalom, mintha egy piramist a csúcsánál
kezdenének építeni. Nem kételkedem abban,
hogy Magyarországon milliók tudnak elég jól
olvasni ahhoz, hogy számukra az olvasás igazi
élvezet, s személyiségük alakításának, önképzé-
jüknek eszköze legyen, mint akik csak-csak

olyan szintre jutottak ennek a készségnek kiala-
kításában, ami akadályozza őket abban, hogy
az írók „örök útítársaik” legyenek életük min-
den szakaszában, s a könyv legyen tudásuk
fejlesztésének alapja, bármilyen munkahelyen
kell tevékenykedniök. Évtizedek tapasztalatai
alapján állítom mégis, hogy igen nagy az utó-
biák tábora is.

Néhány évvel ezelőtt Szekulity Péter az Élet
és Irodalomban terjedelmes cikket írt Félanal-
fabéták címen. Ebben azt állítja, hogy az álta-
lános iskolák egy részéből sok olyan tanuló
kerül ki, aki gyenge olvasási készsége miatt
(s ilyen esetben az írás-helyesírás ugyanilyen
gyenge), néhány év után joggal félanalfabétá-

nak nevezhető. Sajnos – különösen sok kedvezőtlen anyagi és személyi feltételekkel dolgozó iskolára vonatkozóan –, ez nem túlzás állítás. Súlyos probléma ez, ha figyelembe vesszük, hogy egy nép műveltségét nem kiváló tudósainak, művészeinek száma jelenti, hanem az, hogy milliók tömegeiből mennyien jutottak az említett készségek birtokába.

A Művelődési Minisztérium kiadásában megjelent Tanév előkészítő tanácskozások 1970 című könyvében írta Szabolcsi József MM-főelőadó: „Átvizsgáltuk tantárgyunk legutolsó 10 évének történetét, és megállapítottuk, hogy a felső tagozatos tanulók olvasási készségének fejlesztése kérdésével csak Tarján László foglalkozott vitaindító cikkében.” Ugyanezt írta Szabolcsi József a Pedagógiai Szemle 1973. III. számában is. A vita egy évnél tovább tartott a Magyartanítás hasábjain. (1960–61-ben.)

Az alsó tagozat olvasási készségének fejlesztésével, módszereivel ugyanebben az időben és ma is, annál többet foglalkoztak a pedagógiai sajtóban. Kiváló munka jelent meg a Jászberényi Tanítóképző Intézet magyartanárainak munkaközösségétől, akik a 4. osztály olvasási készségének tantárgypedagógiai vizsgálatával évekig foglalkoztak.

Az említett könyvnek van egy fejezete: „Az olvasási készség fejlesztésének módszerei és változatai.” Csak úgy tudnánk jelentős előrelépést tenni az olvasási készség fejlesztésében, ha minden tanár és minden illetékes szerv megértené, hogy nemcsak a 4. osztályban, hanem felső tagozaton is csak a tömeges gyakorlati módok vezethetnek eredményre. Ha az 5. osztálytól kezdve zömmel csak egy-egy tanulót olvastatunk, a gyengébbek nem tudják behozni hátrányukat a 8. osztály elvégzéséig sem. A jászberényiek könyvének említett fejezetében vannak olyan „módszerek és változatok”, amelyeket a felső tagozati nevelők is alkalmazni tudnának. Ezért javasoltuk 1969-ben az MM-nek és az OPI-nak (akkor Békés megyében a továbbképzési kabinet vezető helyettese voltam), hogy a jászberényi szerzőket össze kellene hozni néhány nem „hivataltól kiváló”, hanem nagy gyakorlattal és megfelelő elméleti képzettséggel rendelkező magyartanárral, akik megállapítanák, hogy az olvasási készség fejlesztésének módszerei és változatai c. fejezetből mit lehetne felhasználni a felső tagozatban, majd ki kellene adni egy 20–25 oldalas füzetet – megfelelő instrukciókkal – és eljuttatni minden magyartanító nevelőhöz. Javaslatainkra pozitív választ, sőt ígéretet kaptunk, de azóta sem történt semmi.

A fentiekhez még hozzá kell tennem, hogy néhány évvel ezelőtt dr. Kozma Tamás írt két színvonalas tanulmányt a Magyar Pedagógia c. folyóiratban, de ezek inkább olvasáspszichológiai kérdésekről és a néma olvasásról szólnak, s ezekből csak nagyon jól olvasó általános iskolai osztályokban lehet valamennyit felhasználni a gyakorlatban. Körülbelül annyit, mintha az

amerikai eredetű gyorsolvasásról értekezne valaki.

A Magyartanítás 1975. március–áprilisi számában Szemerédi András cikkét olvasva („Olvasási készség fejlesztése egy játék változataival”) a véleményünk egy mondatban: jól olvasó osztályokban hasznos lehet ez a játék, de a készségekben elmaradott tanulókon ezzel és hasonló módszerekkel nem lehet segíteni.

Még annyit az 1960–61-ben lezajlott olvasási vitáról, hogy több hozzászóló éppen olyan javaslatokat tett, amelyekben az olvasási készség kialakítását gátló eljárásokat halmozta: „... jó tanulóval olvastatom fel, ... csak egyenként olvastatok ... /nem engedem meg, hogy tanulóm először látott szövegeket olvassanak fel... és így tovább, s nem jöttem rá, hogy ezek az eljárások éppen a gyakorlásra szánható időt csökkentik, és kikapcsolják a munkából a gyenge olvasókat.

Dr. Lengyel Dénes vitazáró cikkében szintén elítélte a szerzőt, mert *először látott szövegeket is* akar olvastatni –, de erről már kár beszélni is, hiszen 1962-től a mai napig ez tantervi követelmény lett. Nem kell tehát mindent a tanárnak bemutatnia, de az is világos, hogy nem foszthatjuk meg a gyermekeket a műalkotásokban való gyönyörködéstől, az émociókon alapuló esztétikai nevelő hatástól sem. (Az említett cikkek kikeresését megkönnyíti dr. Fajcsék Magda: A kifejezőképesség fejlesztésének módszereiről c. művéhez kapcsolódó bibliográfia. OPI Magyar tanszék, 1964., kézirat.)

Irogattunk, irogatunk, és minden marad a régiben! Ezért azt hiszem, nem érdemtelen az említett vitából két hozzászólást megemlítenem. Dombrády Loránd: Az olvasási készség fejlesztése az általános iskolában. (Magyartanítás, 1961. IV. 2. 73–75. lap.) „Elgondolkoztató, amit a szerző ír a bemutató olvasás elhagyásáról, illetve a tanulókkal végeztetett bemutató olvasásról. Igazat kell adnom abban, hogy – amennyiben hosszabb prózai műveket otthoni olvasatás alapján is tárgyalhatunk –, méginkább megtehetjük közös olvastatással.

A 7–8. osztályos irodalomkönyvben olyan hosszú szemelvényeket találunk, melyek feldolgozása a rendelkezésre álló időn belül szinte lehetetlen, ha a bemutató olvasáson kívül még gyakoroltató olvasásra is időt akarunk keríteni. Tapasztalatom szerint az otthoni előzetes elolvasásra támaszkodni nem lehet, mert éppen a gyengén olvasó tanulók nem olvassák el a feladott szöveget. Nem marad más hátra, mint az órán törtendő olvasás, amikor viszont a gyakorlatban vagy a bemutató olvasás, vagy az olvastatás marad el. A kérdés: Melyiket melőzzük?”

„Vegyük azt a gyakoribb esetet, amikor a tanár mutatja be a szemelvényt. A tanulók figyelnek, irodalmi hangulat keríti hatalmába az osztályt. Erről lemondani nem szabad, hiszen az irodalom tanításának az érzelemkeltés egyik elsőrendű feladata. A másik oldala a kérdésnek

wiszont az, hogy eltelik az óra, a tanulók élvezik az irodalmi szöveget, de az olvasás gyakorlása elmaradt. Meg kell itt jegyezni, hogy vannak gyengébb összetételű osztályok, amelyekben szinte előadóművésznek kell lenni ahhoz, hogy a kívánt hatást elérjük, s közben az osztály nagy része nem tud olvasni, sőt éppen a hiányos olvasási készség gátolja meg a tanulókat mélyebb irodalmi érdeklődésük kialakulásában. Ebben az esetben feltétlenül célravezetőbb bemutató olvasás helyett olvastatással közvetíteni a szemelvényt..., ez mégis csak hasznosabb, mert a tanulók gyakorolják az olvasást, s szóhoz jutnak a leggyengébb olvasók is. Megjegyzem azonban, hogy ez a módszer összeegyeztethető azzal, hogy a prózai szemelvények legfontosabb, s esztétikailag igényesebb részeit a tanár mutassa be az órán.”

Ezzel az okos és a gyakorló pedagógus valóságos gondjait tükröző hozzászólással teljesen egyetértünk, annak a hozzáadásával, hogy soha senki nem lépett fel azzal az igénnyel, hogy a bemutató olvasást általában a tanulók végezzék. Csak arról van szó, hogy először látott szöveg-ke olvasásának első nebézségein is úrrá legyen a tanuló a maga erejéből. Sem a szellemi, sem a manuális munkában nincs olyan módszer, hogy „az önálló cselekvés automatizált (automatizálható) komponenseit” éveig és minden esetben valamiféle mester újra és újra bemutató a tanulóknak.

Mielőtt még egy rövid részt ismertetnék Dombrády hozzászólásából –, egy kis kitérőt kell tennem:

Mint magyartanárnak, nem okozott örömet, amikor néhány évvel ezelőtt olvastam a Köznevelésben megjelent A számonkérés trónfosztása c. cikket. Minden magyar szakos felügyelő tapasztalhatta, hogy sok magyartanító nevelő annak az alapján minősíti a tanulót, amit mond: tartalom, elmélet, nyelvtani szabály stb. A készségek kevesebb súllyal esnek latba. Ezért javasoltam, és javasolom most is, hogy a magyar nyelvből legyen összetettebb számonkérés. Mielőtt egy-egy tanulót feleltetünk, meg tudjuk osztani a figyelmünket úgy, hogy a szóbeli mellett egy rövidebb írásbeli részfeladatot is át tudunk nézni, javítani, értékelni és amit javítottunk, azt a gyermekkel is javíttatjuk. Gyengébben olvasó tanulók esetében még ehhez kapcsolódna az egyperces olvastatás. Az 5–8. osztályban is éreznie kell a tanulóknak, hogy az előző órákon tárgyalt szemelvényeket tudnia kell olvasni is. (Az is minél kisebb hangsúllyal értendő!) A jó olvasás alapja a fogalmazásnak és a helyesírásnak is.

A továbbiakban ezt írta Dombrády Loránd: „A szakszövegek helyes olvasása feltétlenül gyakoroltatást kíván. Jó megoldásnak látszik itt is a felelő egyperces olvastatása... Így talán elérnék (a más szakos) kártársak is, hogy a tanulók ellenőrzés mellett olvasnák a szakszöveget, javulna olvasási készségük, s könnyebben tanulnák meg az egyes szaktárgyakat.

Óriási jelentőségű lenne már maga az a tény is, ha a tanulók látnák, hogy a szép és helyes olvasás nemcsak a magyar nyelv tanárának szívéigye.”

A fentiekkel is egyet kell értenünk, annak a hozzáadásával, hogy természetesen csak 1–2 perces közös olvastatásra gondolunk.

Dr. Fried István a Magyartanítás ugyanezen számában a következőket írja: „Fontosnak tartom a kórusban olvastatást. Kezdetben a tanár vezesse az olvasókórust, később (az osztály fejlettségi fokától függően) egy tanuló. Mindig más. A felvetett gondolat érdekes, feltétlenül kell ilyen irányban kísérleteznünk. A magam gyakorlatából említek néhány példát.

Mivel osztályfőnök is vagyok, saját osztályomban kísérleteztem a következőkkel: minden osztályfőnöki órán néhány perces olvastatást rendezek. A mesélő az osztály egyik tanulója, aki a maga kiválasztotta rövid kis mesét, történetet, verset (forrásaink: a Pajtás, Andersen vagy Grimm meséi, Kerek egy esztendő stb.) olvas fel. A mesélő az a tanuló, aki az elmúlt héten jól viselkedett, jól felelt vagy valamit tett az osztályért (pl.: rendszeren végezte hetesi munkáját, mindig tisztán hagyja a padját stb.) Nem minden esetben jó tanuló az. A mesemondó szígyellne dadogva, szótárogva mesélni készül, gyakorol. S kicsoda harc folyik a »mesélő« cím elnyeréséért!” Fried István is helyesli a nevelőtestületek összefogását, hiszen a történelem, kémia és fizika, növénytan és földrajz könyvekben is vannak felolvasható mondatok, s ezek közös felolvasása (néhány mondat) hasznos, célravezető.

Ismételten hangsúlyozom, hogy csak a felső tagozatról és az olvasási készségben elmaradott tanulókról, tanulócsoportokról van szó.

Sok nevelő azt hiszi, ha bizonyos módszerekről, módszeres eljárásokról hall vagy olvas, hogy ő ezt már régen alkalmazza gyakorlatában, s nem veszi észre, hogy a javasolt eljárástól való „apró kis eltérés” megfosztja minden várható eredménytől. Ilyen „nem lényeges” eltérés, ha valaki az alábbiakban javasolt gyakorlati módokat nem az egész osztállyal, hanem egyenként végezteti. Ha egy osztály zöme rosszul olvas, egyenkénti gyakorlással már nem lehet kialakítani az olvasási készséget. Természetesen azért nem vagyunk ellene, hogy a változatosság kedvéért más – esetleg játékos – módon is gyakoroltassunk. De a fő módszer a karban olvastatás legyen, mert egyébként soha nem érjük meg munkánk eredményét. És ne sokat magyarázgassunk és elméletieskedjünk, mert sok magyartórárt láttam már, amelyben az „agyonmagyarázás” teljesen elveszi az időt a készségfejlesztéstől. Gondoljunk arra, hogy a legműveltebb ember is beszédében olyan fogalmak ösztönd használja, amelyeket nehezen (vagy sehogy) sem tudna meghatározni. Minden inkább későbbre maradjon, csak a készségfejlesztés nem! Tapasztalataim mint tanár, mint szakfelügyelő, később megyei vezető szakfelügyelő,

kabinetvezető helyettes, s végül szerződéses viszonyban dolgozó magyartanár, volt alkalmam gyarapítani.

Fontos az is, hogy a jobb tanulók halálra ne unják magukat, mert ilyen gyakorlásra már nincs szükségük, számukra adjunk fel valamilyen önálló feladatot, melyet csendben végeznek el, míg a tanár a gyengébben olvasó csoporttal foglalkozik. Aki már tanított vagy látogatott összevont (osztatlan) felső tagozaton, azt tudja, hogy az önálló foglalkozást nem zavarja a többivel végzett hangos, közvetlen foglalkozás. (Legalább is hamar megszokják.)

Különösen az 5–6. osztályban kell az olvasási készség fejlesztésével intenzíven foglalkoznunk. Olyan vegyes gyakorló órákat kell beállítani, amelyekben nemcsak a szép és helyesírás, hanem a fogalmazás (mondatalkotást) is gyakoroljuk az olvasáson kívül.

Még mielőtt néhány változatra felhívnam a figyelmet, meg kell mondanom, hogy ezeket nem én találtam ki, (nincs semmi új a nap alatt: ez vonatkozik a pedagógiára is), de ezek segítségével nekem és sok kollégámnak sikerült jó eredményeket elérnünk. Lássunk néhány változatot! (Mind karban!)

1. Olvasztás szóismétléssel.

Ha gyengén olvasó tanulókkal (tanulócsoportokkal) így gyakorlunk, nagyon kell figyelnie a tanárnak, hogy senki se mondja a többi után a szöveget, hanem nézzen a könyvbe, és maga olvasson. Első alkalommal még a szóismétléses olvasás hosszabb szavainál is lehet zökkenő, mert a gyengébbek első látásra még egy szót is képtelenek elolvasni. Viszont amikor egy rövidebb szót olvas a tanuló, másodsorra valószínűleg felismeri az előző másodpercben hallott és látott szó képét, és sok gyakorlás után nem fog belebukni a nehezebb szavakba sem.

2. Visszhangolvasás.

Ki nem hallott volna róla még? Mindenki. De hányan vannak, akik így gyakoroltatnak egy-egy gyengén olvasó 5. osztályban? Úgy szoktuk alkalmazni ezt az eljárást, hogy a jobb olvasókat külön oszlopba ültetjük, azok (karban) felolvasnak egy sort, aztán a másik oszlopban levők ugyanazt a sort halkán, visszhangként olvassák. Előbb-utóbb másodsorra min-

den tanuló részt tud venni a közös gyakorlásban. Ha az 5–6. osztállyal így gyakorlunk minden órán néhány percig, meggyőződésem, hogy akkor a 7–8. osztályban már nem lesz szükség ilyen „primitív” módszerekre.

3. Prózai szövegek visszhangolvasása.

Ha ugyanezt a változatot gyakoroltatjuk prózai szövegekkel, akkor előzőleg rövidebb szakaszokra (szólamokra) bontjuk a mondatokat. Főleges skrupulózus, ha valakinek eszébe jutna olyan ellenvetés, hogy nem fogja-e valamiféle trauma érne a külön oszlopba ültetett gyengébb olvasókat. Nem. Nagyon szeretik a tanulók – 5–10 percig – és játéknak tekintik az ilyen olvasást.

4. A kifejező olvasás gyakorlása.

Erre is rendkívül alkalmas a karban olvasztás. Ha egy rövidebb szakaszt a tanár – akár versből, akár prózából – bemutat, s ezt megelőzően felhívja a tanulók figyelmét a művészi hangsúlyozás – ebben a szövegrészletben – legfontosabb problémáira, néhány perc alatt a tanár további vezetésével valószínűleg szavalókörössé alakul az osztály. Ezt jól olvasó tanulók is élvezettel végzik.

Ebben a tanulmányban nem említem az olvasási készség fejlesztésének még sok lehetséges változatát, de arra talán elég, amit írtam, hogy minden magyartanító kollégám figyelmét felhívjam: Intenzíven foglalkozzunk ezzel a kérdéssel, kísérletezzünk! *Állítom, hogy a magyar oktatás egyik legfontosabb problémája az olvasási készség fejlesztése.*

Az olvasási készség alapján a helyesírásnak, a fogalmazásnak, nagyon alacsony szintje pedig még 3–4 tantárgy tanulását teszi lehetetlenné. Minden rosszul olvasó gyermek számtalanszor megsegíyenül, elveszti önbizalmát, nem is beszélve arról, hogy az ilyen gyermekek gondolkodási képességét a sok zavaros, érthetetlen (általa sem értett) szövegolvasás minimumra csökkenti.

Neveljünk, képezzünk olyan gyermekeket, akik majd a sajtó útján mai lüktető életünkben mindig tájékozódni tudnak, s akiknek „örök útítársaink”, a könyvek közvetítik azt a szépséget és tudást, amely minden munkahelyen megbecsült és boldog emberekké fogja tenni őket.

Szántó Tibor:

A DENEVÉR KASTÉLY

Egy tinédzsercsapat ödög a lezárt bányatelepen, Somosbányán. Játssák az elhagyott bányaavasúttal, helyrepopozza a szétnyomott sínek, s elfoglal egy romos kastélyt az erdő közepén, csapattanyának. Játsszik és álmodozik a világról, a sikerről, a felnőtt-társadalom bír-

latát és értetlenségét elevenen érzékelve. S egyszer zenekaruk ölébe hull a siker, s ők – megértve és megokosodva – belátják, hogy a felnőttvilág se nem jó, se nem rossz, hanem az erkölcs és az emberség törvénye szerint vannak benne jók és vannak benne rosszak.

A regényből sikeres filmet is készítettek.

A regényt Keserű Ilona illusztrálta.

(Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1976.)